

tu ad me nullas miseris : sed quia nec quid tibi pollicerer , ipse egens rebus omnibus , nec quid suaderem , cum mihi met ipsi consilium deesset , nec quid consolationis afferrem in tantis malis , reperiebam . Hæc quamquam nihilo meliora sunt , nunc etiam atque etiam multo desperatiora ; tamen inanes esse meas literas , quam nullas , malui . Ego si te intelligerem ¹ plus conatum esse suscipere reipublicæ causa muneris , quam quantum præstare potuisses , tamen , quibuscunque rebus possem , ad eam conditionem te vivendi , quæ daretur , quæque esset , hortarer . Sed cum consilii tui bene fortiterque suscepti , eum tibi finem statueris , quem ipsa fortuna terminum nostrarum contentionum esse voluisset ; oro , obtestorque te pro veteri nostra conjunctione ac necessitudine , proque summa mea in te benevolentia , & tua in me pari , te ut nobis , ² parenti , conjugi , tuisque omnibus , quibus es , fuisti que semper carissimus , salvum conserves , incolunitati tuæ , tuorumque , qui ex te pendent , consulas : quæ didicisti , quæque ab adolescentia pulcherrime a sapientissimis viris tradita , memoria & scientia comprehendisti , his hoc tempore utare : quos conjunctos summa benevolentia plurimisque officiis amisisti , eorum desiderium si non æquo animo , at forti feras . Ego quid possim nescio , vel potius me parum posse sentio : illud tamen tibi polliceor , me , quæcunque saluti dignitatique tuæ conducere arbitrabor , tanto studio esse facturum , quanto semper tu & studio , & officio in meis rebus fuisti . Hanc meam voluntatem ad matrem tuam , optimam sceminam , tuique amantissimam , detuli . Si quid ad me scripseris , ita faciam , ut te velle intellexero . Sin autem tu minus scripseris , ego tamen omnia , quæ tibi utilia esse arbitrabor , summo studio , diligentique curabo . Vale .

¹ Plus conatum esse] Plus conatus esset muneri suscipere reipubl. causa , quam præstare posset , si potè pugnâ Phœarlicam bellum cum aliis renovare voluisset . Quod non fecit , desperata victoria . *Manut.*

² Parenti] Porciz , M. Catonis forori .

EPISTOLARUM
AD FAMILIARES
LIBER VII.

M. CICERO M. MARIO S. D.

I. I te dolor ² aliqui corporis , aut infirmitas valetudinis tuæ tenuit , quo minus ad ludos venire , fortunæ magis tribuo , quam sapientiæ tuæ . Sin hæc , quæ ceteri mirantur , contemnda duxisti , & cum per valetudinem posses , venire tamen noluisti ; utrumque lætor , & sine dolore corporis te fuisse , & animo valuisse , cum ea , quæ sine causa mirantur alii , neglexeris : modo ut tibi confiteri fructus otii tui , quo quidem tibi perfrui mirifice licuit , cum esses in ista amœnitate pene solus relictus . Neque tamen dubito , quin tu ex illo cubiculo tuo , ex quo tibi ³ Stabianum ⁴ perforasti , & patefecisti ⁵ Sejanum , per eos dies matutina tempora lectiunculis consumperis : cum illi interea , qui te istic reliquerunt , spectarent communes mimos ⁶ semisomni . Reliquas vero partes diei tu consumebas

Tom. VII. D d his

ARGUMENTUM. Ludos describit a Pompejo secundo consulatu editos , quos quod Marius absens non spectaverit , eadem gratulatur . Se quoque hujus generis vanitatibus non capi , & inter ludos Caninii causam egisse narrat , cujus occasione dimissionem sibi ex foro optat , ut libere possit in villis & cum Mario vivere . *Anno U. C. 698.*

¹ Mario] Arpinati : quod illa indicant verba ; *Cum Oscar ludos vel in senatu nostro spectare possit . Marius Gratidius nonnulli vocant , ut sit Gratidius ille , qui legatus fuit Q. Ciceronis . Quod falsum puto . Non enim & Mariæ gentis & Gratidiz idem potest esse . Aut igitur non is est : aut , si est ,*

Marius Gratidius appellari debet : ut epist.

² lib. I. ad Q. Fr. *Manutius.*

³ Aliqui] *Pro aliis : Symplic.*

⁴ Stabianum] *Plinius lib. III. cap. 5. In Campano , inquit , agro Stabie oppidum fuerit usque ad Cn. Pompejum & L. Catonem . Coss. pridie Kal. Maji : quo die L. Sylla legatus bello sociali id delevit : quod nunc in villam abiit . Manutius.*

⁵ Perforasti] *Prospectum in Stabianum agrum aperuisti . Idem .*

⁶ Sejanum] *Nomen vicini prædii , sed unde sit , incertum . Mire etiam in nomine libri variant . Cellar.*

6 Semisomni] Vel quia nihil novum spectat .

his delectationibus, quas tibi ipse ad arbitrium tuum compararas: nobis autem erant ea perpetiunda, quæ scilicet Sp. Mæcius probavisset. Omnino, si quæris, ludi apparatusissimi, sed non tui stomachi. Conjecturam enim facio de meo. Nam primum⁸ honoris causa in scenam redierant ii, quos ego huiusmodi honoris causa de scena decessisse arbitrabar. Delicia vero tuæ noster Æsopus ejusmodi fuit, ut ei desinere per omnes homines liceret. Is jurare cum cœpisset, vox eum deficit in illo loco, ⁹ *Si sciens fallo*. Quid tibi ego alia narrem? nostri enim reliquos ludos. Quid? ne id quidem leporis habuerunt, quod solent mediocres ludi. Apparatus enim spectatio tollebat omnem hilaritatem: quo quidem apparatu non dubito quin animo æquissimo carueris. Quid enim delectationis habent¹⁰ sexcenti muli in Clytæmnestra? aut¹¹ in Equo Trojano¹² craterarum tria millia? aut armatura varia peditatus & equitatus¹³ in aliqua pugna? quæ popularem admirationem

erant: vel etiam, quia matutino tempore. Nam verbum *interes*, ad matutina referri tempora satis constat. Ut eos dicat matutina tempora spectandis comminibus mimis consumpsisse, quæ Marius multo & sapientius & jucundius legendo traducebat. *Manus*.

⁷ *Mæcius*] Qui poemata a mimis in scena recitanda prius iudicabat. Est enim hic, ut opinor, Sp. Mæcius Tarpæ, de quo Horatius in epistola ad Pisonem: *Si quid tamen olim scripsit, et nostræ*. Quo loco inquit Porphyrio: *Mæcius perilligens carminum suis estimator*. Idem.

⁸ *Honoris causa*] Ut ludos Pompeji honorarent, mimi veteres in scenam redierant, qui antea, ne quid ætatis vicio peccarent, in scena agere desierant. In his Galeria Copiola Emboliaria significatur, de qua Plinius lib. VII. cap. 48. *Reducta est*, inquit, *in scenam*, C. Pappus, & Sulpicio *coff. ludis pro salute divi Augusti vivente a M. Pompeio adlii pl. C. Mario*, Cn. Carbone, *coff. ante annos XCI. Et a Magno Pompeio, magni theatri dedicatione, unus pro miraculo reductus*. Idem.

⁹ *Si sciens fallo*] Hoc enim erat carmen iurantis per Jovem lapidem. *Corrad.*
¹⁰ *Sexcenti*] Numerus finitus pro infinito.

Muli: Troica præda onusti. Nam in Clytæmnestra, Artii Poetæ tragedia, ut ex Nennio cognoscitur, reditus ostendebatur Agamemnonis in patriam ab excisa Troja. *Manus*.

¹¹ *in Equo Trojano*] Tragedia Livii Andronici. Nominatur & epist. 16. lib. VII. Id.

¹² *Craterarum*] Quid crateræ in equo Trojano? Forte ut heroes Achivi in illo carcere lætius se iis invitarent, aut, ne capti Troja, cum diis esset libandum, crateras delectarent? Nunc. Præterea equus Trojanus nulla præda fuit onustus. Josephus Scaliger legi volebat *craterarum*; quod laudat Lambinus. Sed quis credat curus equus fuisse inclusos? Prim. Grav. *craterarum*, Amstelodam. *craterarum*. Lege, *cestrarum*. Cestræ sunt variegates utebantur, Hispani præcipue & Africi, alique. Hinc *cestræ cohortes* apud Cæsar. *cestræ armatæ*. Hæ *cestræ* quoniam tum temporis raræ erant Romæ, tantam vim earum secum advexit Pompejus, ut omnes ex equo Trojano Livii Andronici prodeuntes tali clypeo fuerint instructi, quod magnificentiam fabulæ auxit. Hæc mea de hoc loco est sententia, quam spero doctis & acutis viris me probaturum. *Græv.*

¹³ *In aliqua pugna*? Pro aliquo videtur legendum *Iliacæ*, vel *Aticæ*, vel aliquid tale, ut recte Anton. Augustinus conjecit. *Orsin.*

nem habuerunt, delectationem tibi nullam attulisset. Quod si tu per eos dies operam dedisti¹⁴ Protopeni tuo, dummodo is tibi quidvis potius, quam orationes meas legerit; nã tu haud paulo plus, quam quisquam nostrum, delectationis habuisti. Non enim te puto¹⁵ Græcos, aut Oscos ludos desiderasse: præsertim cum Oscos ludos¹⁶ vel in senatu nostro spectare possis: Græcos ita non ames, ut ne¹⁷ ad villam quidem tuam via Græca ire soleas. Nam quid ego te athletas putem desiderare, qui gladiatores contemperis? in quibus ipse Pompejus confitetur se &¹⁸ operam & oleum perdidisse. Reliquæ sunt venationes binæ per dies quinque, magnificæ, nemo negat: sed quæ potest¹⁹ homini esse polito delectatio, cum aut homo imbecillus a valentissima bestia laniatur, aut præclara bestia venabulo transverberatur? Quæ tamen, si videnda sunt, sæpe vidisti: neque nos, qui hæc spectavimus, quidquam novi vidimus. Extremus²⁰ elephantorum dies fuit, in quo admiratio magna vulgi atque turbæ, delectatio nulla

D d 2

exti-

¹⁴ *Protopeni*] Anagnostæ, sive lectori.

¹⁵ *Græcos aut Oscos*] Nam hos quoque Pompejus dedit sua quoque lingua. Similiter Brutus prætor XVI. Att. 5. *commissione*

Græcorum frequentiam non fuisse. Sueton. Oct. 45. *ullius Græco carminum interfuit, quo non &c.* Sueton. Jul. 39. *Ludæ regionatim urbe tota, & quidem per annuum linguarum histriones*. Ofici veteris gens Campaniæ, & vicinæ regionis. Tacit. IV. An. 14. *Oficium quondam ludicrum levissimè apud vulgum oblectationis, quas aliqui Atellanæ vocant*. Liv. VII. 2. & *Atellanum exodium* Sueton. Tib. 45. Cal. 27. Galb. 13. Gron.

¹⁶ *Velin senatu nostro*] Arpinii (unde ortus erat Cicero, & ab inimicis *municipis Arpinii* vocabatur) inter decuriones ubi erant reliquæ Ofcorum non quod in Senatu agerentur fabulæ, sed quia ei consilio intervenientes Ofci, hoc est, Ofcorum posteritas, (homines in veterum Ofcorum sedibus habitantes). Ipsam eorum consultationem de rebus non magnis ludos vocat. *Idem*.

¹⁷ *Ad villam quidem tuam via Græca*] Jocus elegans. Erat ibi via publica pars, quæ vocabatur via Græca, octo stadiorum, quam Hercules munisse credebatur. Eam

vitabat Marius, quod quacunq; de causa parum commoda esset. Id calumniam lepidè Cicero, quati id faceret odio Græcorum *idem*.

¹⁸ *Operam & oleum*] Laborem & sumptum. Oleo enim ungebantur athletarum corpora. Id primo dictum in una re, de athletis scilicet, qui labore & sumptu exercitati, mox interdum parum probarentur, deinde ad omnia similia translatum est, in quibus & operæ & sumptus iacturam factam esse constaret. Plautus in Pœn. *Er oleum & operam perdidit*. *Manus*.

¹⁹ *Homini... polito*] Mediceus sane liber, & Petrarchè manu (ut putant) scriptus, hanc lectionem retinet, quæ non video cur rejici debeat: est enim elegans & huic loco valde accommodata. Tantæ autem hi apud me auctoritatis sunt, &, nisi fallor, apud alios propter fidelitatem erunt, ut testimonio duorum illorum magis credam, quam reliquorum omnium. *Vitior. Politico*, male Manutius: sed, opinor, non ita bene. *Oliværus*.

²⁰ *Elephantorum*] Quos XX. ut Plinius ait, vel, ut Dio, XVIII. Pompejus in Circo dedit. *Manutius*.

extitit. Quin etiam ²¹ misericordia quædam consecuta est, atque opinio ejusmodi, esse quandam illi belluæ cum genere humano societatem. His ego tamen diebus, ²² ludis scenicis, ne forte videar tibi non modo beatus, sed liber omnino fuisse, dirupi me pene in iudicio Galli Caninii, familiaris tui. Quod si tam facilem populum haberem, quam Æsopus habuit, libenter mehercule artem desinerem; tecumque, & cum similibus nostris viverem. Nam me cum antea tædebat, cum & ætas & ambitio me hortabantur, & licebat denique, quem nolebam, non defendere; tum vero hoc tempore vita nulla est. Neque enim fructum ullum laboris ex his expecto: & cogor nonnunquam homines non optime de me meritos, rogatu eorum, qui bene meriti sunt, defendere. Itaque quæro causas omnes aliquando vivendi arbitrato meo; teque & istam rationem otii tui & laudo vehementer, & probo; quodque nos minus intervifis, hoc fero animo æquiore, quod, si Roma esses, tamen neque nos lepore tuo, neque te (si quis est in me) meo frui liceret, propter molestissimas occupationes meas: quibus si me relaxaro, (nam ut plane ²³ exsolvam, non postulo) te ipsum, qui multos annos nihil aliud commentaris, docebo profecto, quid sit humaniter vivere. Tu modo istam imbecillitatem valetudinis tuæ sustenta & tuere, ut facis, ut nostras villas obire, & mecum simul læticula concurrere possis. Hæc ad te pluribus verbis scripsi, quam soleo, non otii abundantia, sed amoris erga te, quod me quadam epistola subinvitaras, si memoria tenes, ut ad te aliquid hujusmodi scriberem, quo minus te prætermisisse ludos pœniteret. Quod si affectus sum, gaudeo: sin minus, hoc

²¹ *Misericordia quædam*] Quædam, dixit, quia proprie miseremur nostri similibus, non brutorum. Causam hujus misericordiæ Plinius exponit his verbis lib. VIII. cap. 7. *Amisissæ fugæ spe, misericordiam vulgi inenarrabili habitudine querentes supplicare, quædam sese lamentatione complerentes, tanto populi dolore, ut oblitus imperatoris ac munificentie honori suo exquisita, Bona universus confurgeret, diuâque Pompeio, quo ille mox laus, improcatur.* Eadem fere Dio. Plutarchus hanc rem breviter attingit. *Idem*.

²² *Ludis scenicis*] Vereor ne duræ illæ diæones ludis scenicis vacent, & Ciceronis non sint, sed declaratio quondam fuerint prioris illius partis, quæ postea ab impericis librariis temere huc inculcata sit. *Victorius*.

²³ *Exsolvam*] Non omnino occupationibus expedi, sed impediti minus vult. Plus enim, *Exsolvere*, quam *Relaxare*; contraria vero, *Relaxare*, & *Adstringere*, ut epist. 6. ad Att. lib. XVI. *Pater, quidquid ego adstringis, relaxas. Manut.*

hoc me tamen consolor, quod posthac ad ludos venies, nosque viles, neque in epistolis reliques meis spem aliquam delectationis tuæ. Vale.

M. T. C. M. MARIO S. D.

II. **M**ANDATUM tuum curabo diligenter. Sed homo auctus, ei mandasti potissimum, cui expediret, illud venire quam plurimo. Sed eo vidisti multum, quod præfinit, quo ne pluris emerem. Quod si mihi permisisses, qui meus amor in te est, consecissem cum cohæredibus. Nunc, cum tuum pretium novi, licitatore potius apponam, quam illud minoris veneat. Sed de joco satis est. Tuum negotium agam, sicuti debeo, diligenter. ² De Bursa te gaudere certo scio: sed nimis verecunde mihi gratularis. Putas enim, ut scribis, propter hominis sordes minus me magnam illam lætitiâ putare. Credas mihi velim, magis me iudicio hoc, quam morte ³ inimici, lætatum. Primum enim iudicio malo, quam gladio; deinde gloria potius amici, ⁴ quam calamitate. In primisque me delectavit, tantum studium bonorum in me extitisse contra incredibilem contentionem ⁵ clarissimi & potentissimi viri. Postremo, vix verisimile fortasse videatur, oderam multo pejus hunc, quam illum ipsum Clodium. Illum enim oppugnaram, hunc defenderam: & ille, cum omnis respublica in meo capite discrimen esset habitura, ma-

ARG. Emptionis negotium, sibi mandatum, post jocos, (nam & ipse inter heredes honorum erat, quæ emi volebat Marius) diligenter te curaturum dicit. Deinde respondet gratulationi de Planco Bursa, qui, Cicero accusante, damnatus fuerat, quo iudicio quantum lætetur, significat, & Mariam quoque gaudere jubet. *Anno U. C. 701.*

¹ *Licitatorem*] Subornabo (jocatur) qui licitando pretium extendat, ac villis vendatur. *Cellar.*

² *De Bursa*] Hic est T. Manatius Planus Bursa, frater L. Planci oratoris, ad quem sunt Ciceronis epistolæ lib. X. Tribunus plebis, anno proximo acerbissimis concionibus in iudiciam rapere Milonem Ciceronemque con-

tus erat: coque incitante plebs curiam incendit. Quo crimine anno sequenti, statim post depositum magistratum, lege Pompeia de vi damnatus est. Epist. 1. lib. VIII. & Plutarchus in Pompeio & Catoe; Dio lib. XL. & Pedianus. Restitutus a Cesare post victum Pompejum. Qua de re Phil. 13. *Manut.*

³ *Inimici*] Clodii. *Idem*.

⁴ *Quam calamitate*] Non tanti mihi est inimicorum exitium, ut eos perditos velim cum amicorum calamitate. Quod accidit in Clodio. Eum enim occidit Milo, & eo crimine calamitatem subit exilii. *Manut.*

⁵ *Clarissimi*] Pompeji. *Idem*.

magnum quiddam spectavit: nec sua sponte, sed eorum auxilio, qui, me stante, stare non poterant: hic simiolus, animi causa, me, in quem inveheretur, delegerat: persuaseratque nonnullis invidiis meis, se in me⁶ emissarium semper fore. Quamobrem valde jubeo gaudere te. Magna res gesta est. Nunquam ulli fortiores cives fuerunt, quam qui ausi sunt eum contra tantas opes ejus, a quo ipsi lecti iudices erant, condemnare. Quod fecissent nunquam, nisi iis dolori meus fuisset dolor. Nos hic in multitudine, & celebritate judiciorum, & novis legibus ita distinemur, ut quotidie vota faciamus⁷ ne intercaletur, ut quam primum te videre possimus.

⁶ Emissarium] Qui meorum invidiorum arbitrio & voluntate in me mitteretur, similitudine locorum, quibus, cum volumus, aqua emittitur. Epist. 18. lib. XVI. Idem.

⁷ Ne intercaletur] Ne dierum interpositione tempus protrahatur. Indicat hic locus,

pontifices intercalare solitos arbitrato suo. Nam si annus hic esset intercalaris ex instituto Numa, frustra Cicero vota faceret, ne intercalaretur. Metuebat igitur, ne intercalaretur extra ordinem. Idem.

M. CICERO M. MARIO S. D.

III. PERSÆPE mihi cogitanti de communibus miseriis, in quibus tot annos versamur, (& ut video) versabimur, solet in mentem venire illius temporis, quo proxime fuimus una: quin etiam ipsum diem memoria teneo. Nam a. d. III. idus Majas, Lentulo, & Marcello consulibus, cum in Pompejanum vesperi venissem, tu mihi sollicito animo præsto fuisti. Sollicitum autem te habebat cogitatio, cum officii, tum etiam periculi mei. Si manerem in Italia, vererebatur, ne officio deessem: si proficiscerer ad bellum, periculum te meum commovebat. Quo tempore vidisti profecto me quoque ita conturbatum, ut non explicarem, quid esset optimum factu. Pudori tamen malui, famæque cedere, quam salutis meæ rationem ducere. Cujus me mei facti poenituit,

non

ARG. Ut discessum suum civili bello post pugnam Pharsalicam exuisset, quem vituperatores reprehendebant; totam causam belli recenset, ut appareat, quibus adductus

rationibus a continuando bello abstinuerit. Scripta post bellum Africanum. Anno U. C. 707.

non tam propter periculum meum, quam propter vitia multa, quæ ibi offendi quo veneram. Primum neque magnas copias, neque bellicosas: deinde, extra ducem, paucosque præterea, (de principibus loquor) reliqui primum in ipso bello rapaces: deinde in oratione ita crudeles, ut ipsam victoriam horrerem: maximum autem æs alienum amplissimorum virorum. Quid quæris? nihil boni præter causam. Quæ cum vidissem, desperans victoriam, primum cœpi suadere pacem, cujus fueram semper auctor; deinde, cum ab ea sententia Pompejus valde abhorreret, suadere institui, ut bellum¹ duceret. Hoc interdum probabat, & in ea sententia videbatur fore, & fuisset fortasse, nisi² quadam ex pugna cœpisset suis militibus confidere. Ex eo tempore vir ille summus,³ nullus imperator fuit. ⁴ Signa tirone & collectitio exercitu cum legionibus robustissimis contulit. Victus turpissime, amissis etiam castris, solus fugit. Hunc ego belli mihi finem feci, nec putavi, cum integri pares non fuisset, fractos superiores fore. Discessi ab eo bello, in quo aut in acie cadendum fuit, aut in aliquas insidias incidendum, aut deveniendum in victoris manus, aut ad Jubam confugiendum, aut capiendus tanquam exilio locus, aut consciscenda mors voluntaria. Certe nihil fuit præterea, si te victori nolles, aut non auderes committere. Ex omnibus autem iis, quæ dixi, incommodis, nihil tolerabilius exilio, præsertim innocenti, ubi nulla adjuncta est turpitudine: addo etiam, cum ea urbe careas, in qua nihil sit, quod videre possis sine dolore. Ego cum meis, (si quidquam nunc cujusquam est) etiam in meis esse malui. Quæ acciderunt, omnia dixi futura. Veni domum, non quo optime vivendi conditio esset: sed tamen, si esset aliqua forma reipublicæ, tanquam in patria ut essem: si nulla, tanquam in exilio. Mortem mihi cur consciscerem, causa nulla visa est; cur optarem, multæ causæ. Vetus est enim, *Ubi non sis qui fueris, non esse cur velis vivere*. Sed tamen vacare

¹ Duceret] Lente gereret, præliorum aleam non committeret. Cellar.

² Quadam ex pugna] Ad Dyrrhachium facta, in qua Pompejus ipse Imperator fuit appellatus. Corrad.

³ Nullus imperator] Quia negligebat victoria uti, nec teritum Cesaris exercitum extemplo persequeretur. Cellarius.

⁴ Signa consilii] In Thessalia ad Pharsalum. Corradus.

care culpa magnum est solatium; præsertim cum habeam duas res, quibus me sustentem, optimarum artium scientiam, & maximarum rerum gloriam: quarum altera mihi vivo nunquam eripietur, altera ne mortuo quidem. Hæc ad te scripsi verbosius, & tibi molestus fui, quod te cum mei, tum republicæ cognovi amatissimum. Notum tibi omne meum consilium esse volui, ut primum scires, me nunquam voluisse plus quemquam posse, quam universam rempublicam: postea autem quam alicujus culpa tantum valeret unus, ut obsisti non posset, me voluisse pacem: amisso exercitu, & eo duce, in quo spes fuerat uno, me voluisse etiam reliquis omnibus; postquam non potuerim, mihi ipsi finem fecisse belli. Nunc autem, si hæc civitas est, civem esse me; si non, exulem esse non incommodiore loco, quam si Rhodum, aut Mitylenas contulisset. Hæc tecum coram malueram, sed quia longius fiebat, volui per literas eadem: ut haberes quid diceres, si quando in vituperatores meos incidisses. Sunt enim, qui, cum meus interitus nihil fuerit reipublicæ profuturus, criminis loco putent esse, quod vivam. Quibus ego certo scio non videri satis multos perisse: qui si me audissent, quamvis iniqua pace, honeste tamen viverent. Armis enim inferiores, non causa fuissent. Habes epistolam verbosiolem fortasse, quam velles: quod tibi ita videri putabo, nisi mihi longiorem remiseris. Ego, si quæ volo expediero, brevi tempore te, ut spero, videbo. Vale.

⁵ Maximarum] Ita Vist. Man. Lamb. Sed Gruterus, ex quo deinde Grævius, & Cellarius, *maximam*. Neque tamen dicunt cur tempore illud mutaverint. Si conjectura tantum, minus placet. *Olivetus*.

⁶ Reliquis omnibus] Scilicet finem belli fecisse, non tantum mihi. Cicero enim post Pharsalicam cladem suavit omnibus, ut temporis servirent, neque repararent bellum. *Cellarius*.

M. T. C. M. MARIO S. D.

IV. ANTE diem ix. Kal. in Cumanum veni cum Libone tuo, vel nostro potius. In Pompejanum statim cogito. Sed faciam ante te certiore. Te cum semper vale

ARG. Præmonet Marium de adventu suo in Pompejanum. Anno U. C. 707.

lere cupio, tum certe dum hic fumus. Quare si quod constitutum cum podagra habes, fac ut in alium diem differas. Cura igitur, ut valeas: & me hoc biduo aut triduo expecta.

¹ Dum hic fumus] Quidam addunt: *Vides enim quanta post una futuri fumus*; quæ neque in melioribus membranis leguntur, neque cum cæteris coherent. *Cellar.*

² Si quod constitutum] Bene J. F. Gronovius eos refellit, qui constitutum cum podagra putant esse propositum de podagra cu-

randa. Qui enim cupit aliquem valere, quomodo auctor est illi in morbo curatorem differenda? Jocat hic suo more Cicero. Habere constitutum cum aliquo, est condidisse, vel, ut vulgo loquuntur, *assignasse* locum & diem conveniendi. Constitutum, inquit Manutius, est verbum juris. *Anonym.*

CICERO CÆSARI IMPER. S. D.

V. VIDE, quam mihi persuaserim, te me esse alterum, non modo in his rebus, quæ ad me ipsum, sed etiam in iis, quæ ad meos pertinent. C. Trebatium cogitaram, quocunque exirem, mecum ducere, ut eum meis omnibus studiis, & beneficiis quam ornatissimum domum reducerem. Sed postea quam & Pompeji commoratio diuturnior erat, quam putaram, & mea quædam tibi non ignota dubitatio, aut impedire profectionem meam videbatur, aut certe tardare, vide, quid mihi sumpserim. Cœpi velle, ea Trebatium expectare a te, quæ sperasset a me. Neque mehercule minus ei prolixè de tua voluntate promisi, quam eram solitus de mea polliceri. Casus vero mirificus quidam intervenit, quasi vel testis opinionis meæ, vel sponzor humanitatis tuæ. Nam cum de hoc ipso Trebatio cum Balbo nostro loquerer accuratius domi meæ, literæ mihi dantur a te, quibus in extremis scriptum erat, M. ORFIUM, quem mihi Tom. VII. E e com-

ARG. C. Trebatium Testam, jurisconsultum, familiarem suum, Cæsari Galliarum proconsuli diligentissime commendat. Anno U. C. 699.

¹ Quocunque exirem] Tanquam legatus Pompeji, in Hispaniam forsitan: quod hinc interpretes eliciunt. Adde hujus libri epistol. 17. *Cellar.* Vide item epistolam 14. lib. II. ad Q. Fratrem.

² Commoratio] Ad urbem. Nunquam enim Pompejus ivit in provinciam: quæ bel-

li civilis origo fuit. Epistol. 6. lib. VI. *Eandem in Hispania consui. Quod si fecisset, civile bellum nullum omnino fuisset.* Manut.

³ Dubitatio] Verebatur, ne Clodius absenti negotium faceretur. Eadem legatio significatur epistol. ult. lib. V. ad Att. & epistol. 1. lib. III. ad Q. Fr. *Idem.*

⁴ Balbo] Hic est L. Cornelius Balbus, Gaditanus, Cæsaris & Ciceronis amicissimus, pro quo extat oratio. *Manut.*

commendas, vel regem Gallia faciam, ⁵ vel hunc Leptra delega. Si vis tu, ad me alium mitte, quem ornem. Sustulimus manus & ego & Balbus: tanta fuit opportunitas, ut illud neficio quod non fortuitum, sed divinum videretur. Mitto igitur ad te Trebatium, atque ita mitto, ut initio mea sponte, post autem invitatu tuo mittendum duxerim. Hunc, mihi Caesar, sic velim omni tua comitate complectere, ut omnia, quae per me possis adduci ut in meos conferri velis, in unum hunc conferas: de quo tibi homine hæc spondeo non illo veteri verbo meo, quod, cum ad te ⁶ de Milone scripisssem, iure iustitiae: sed more Romano, quo modo homines non inepti loquuntur: probiorem hominem, meliorem virum, pudentiorum esse neminem. Accedit etiam, ⁷ quod familiam ducit, in iure civili singularis memoria, summa scientia. Huic ego neque tribunatum, neque praefecturam, neque ullius beneficii certum nomen peto: benevolentiam tuam & liberalitatem peto: neque impedio, quo minus, si tibi ita placuerit, etiam hisce eum ornēs gloriolae insignibus. Totum denique hominem tibi ita trado de manu (ut ajunt) in manum tuam istam, & victoria & fide praestantem. Simus enim ⁸ putidiusculi, quam per te vix licet: verum, ut video, licebit. Cura, ut valeas, & me, ut amas, ama.

C I

⁵ Vel hunc Leptra delega] Vereor sane, ne in his verbis mendum sit: nihil tamen ausim immutare. *Vitorius*. Leptra delega bono sensu mihi scripsum videtur, ut dicat jocans, tam divitem fore propediem eum hominem ipsam, ut creditor suo Leptra Cicero qui solvatur delegare possit: id enim est delegatio solvere. Nam is qui tua causa a me ditatus fuerit, tibi debet, ut tuum res aliter solvere debeat: aut dicit, nisi hoc faciam, eum delega & commenda non mihi Imperatori, sed Leptra. *Turneh*. Ego nulla propediem licentia scribo: vel *Leptra Legationis*. Cum enim Leptra non nobilissima tantum omnium eotempore Africae urbium, sed & colonia Julia fuerit, credibile est, Casarem eam potissimum delegasse, in qua ejus regionis praefecti sedem atque domicilium suum collocarent. *J. Ruzerfus*. Var. Lect. I. 5.

⁶ De Milone] Hoc anno P. Clodium non-

dum occiderat Milo. Qua porro in causa eum Casari Cicero commendaverit, suspicari difficile est. *Manutius*.

⁷ Quod familiam ducit] Id est, quae in ejus laudibus ita prima sunt, ut quasi familiam ducere & excellere videantur. Translatio ab iis, qui ceteros ducunt, quia profecto, aut honore, scientiae antecellant. *Idem*.

⁸ Putidiusculi] Excusat se, quod in Trebatio commendando plura verba consumpserit, quam Casaris humanitas patiat. *Putidum* appellat Cicero, in quo nimia diligentia reprehendi possit, ut de Orat. lib. III. *Nolo exprimi literas putidius, nolo obsecrari diligentias*. Vidi scripsum in quibusdam antiquis libris, *Bländiusculi*: sed in plerisque *Putidiusculi*, quod magis probet. Et fortasse, *Bländiusculi*, glossa fuit. *Manutius*, *impudensiusculi*, Gebhard.

CICERO TREBATIO S. D.

VI. IN omnibus meis epistolis, quas ad Casarem, aut ad Balbum mitto, legitima quaedam est accessio commendationis tuae, nec ea vulgaris, sed cum aliquo insigni indicio meae erga te benevolentiae. Tu modo ineptias istas, & desideria urbis & urbanitatis depone: & quo consilio profectus es, id assiduitate & virtute consequere. Hoc tibi tam ignoscemus nos amici, quam ignoverunt ¹ Medea, ² quae Corinthum arcem altam ³ habebant matrone opulenta, optimates: quibus ⁴ illa manibus gyplatissimis persuasit, ne sibi vitio illa verterent, quod abesset a patria. Nam multi suam rem benegessere, & publicam, patria procul. Multi, qui domi aetatem agerent, propterea sunt improbari. Quo in numero tu certe fuisses, nisi te extrussissemus. Sed plura scribemus alias. Tu qui ceteris cavere didicisti, ⁵ in Britannia ne ab ⁶ effedariis decipiari, caveto: & quando Medeam agere coepi, illud semper memento, ⁷ Qui ipse sibi sapiens prodesse non quit, nequidquam sapit. Cura ut valeas.

ARG. Trebatium desiderium urbis impatienter ferentem, hortatur ut maneat in provincia, laboreque, ut censetur, cuius causa profectus fuerat. *Anno U. C. 690.*

¹ Medea] Medeam cum viro suo Iasone Corinthum exilium devenisse demonstrat hic locus: & ex ipsa, quae exeat, Euripidis tragedia cognoscitur. *Manutius*.

² Quae Corinthum] Nemo non videt poetae cussum verba esse, & quia Medea mentio inferitur, ex Ennii Medea deprompta esse. *Victorius*, *Muretus*, *Manutius* ex iis demum verbis. *Nam multi suam rem*, incipiunt versus investigare ac metiri, sed aliter atque aliter singuli. *Cellar*.

³ Habebant] Pro habitabant. *Plautus* in *Bacchidibus*: *Quis iste habet?* *Manutius*.

⁴ Illa manibus gyplatissimis] Illa, ut persona Comica, manibus gypto, ut candidiores essent, illitis gubernans vocem, ut ait

Petron. cap. 127. *J. F. Gronov*. *Sam. Petrus*, in comment. ad *Leges Atticas*, vult mendum esse in manibus, pro quibus, ductu *Pollucis* IV. 15. primus ille legit, *III. anibus*, ut sensus sit, in Medea Euripidis Corinthiacas instrumens opulenta & primaritas fuisse, quibus *eribus anibus gyplatissimis*, id est, canis non solum, sed & albo colore candidioribus, Medea persuaserit, non esse sibi vitio vertendum, quod abiret a patria.

⁵ In Britannia] Ivisse Trebatium, vel iterum cum Casare in Britanniam, Cicero arbitrabatur. Non ideo constat ex epist. ro. & 14. hujus libri. *Manutius*.

⁶ Effedariis] Militibus Britannicis, ex effedis pugnatoribus. *Corradus*.

⁷ Qui ipse] Carmen Eurip. vide in epist. lib. XIII. unde hoc Ennius transtulit. *Idem*.

CICERO TREBATIO.

VII. **E**GO te commendare non desisto; sed quid proficiam, ex te scire cupio. Spem maximam habeo in Balbo: ad quem de te diligentissime & sapissime scribo. Illud soleo mirari, non me toties accipere tuas literas, quoties a Quinto mihi fratre afferuntur. In Britannia nihil esse audio, neque auri, neque argenti. Id si ita est, effedum aliquid suadeo capias, & ad nos quam primum recurras. Sin autem sine Britannia tamen assequi, quod volumus, possumus; perface ut sis in familiaribus Cæsaris. Multum te in eo frater adjuvabit meus, multum Balbus: sed, mihi crede, tuus pudor & labor plurimum. Imperatorem liberalissimum, ætatem opportunissimam, commendationem certe singularem habes: ut tibi unum timendum sit, ne ipse tibi defuisse videare. Vale.

ARG. Studium suum in commendando significat, monet ut Cæsari operam det, ab eo que expectet omnia. Anno U. C. 699.

CICERO TREBATIO.

VIII. **S**CRIPSIT ad me Cæsar perhumaniter, nondum te sibi satis esse familiarem propter occupationes suas, sed certe fore: cui quidem ego rescripsi, quam mihi gratum esset futurum, si quam plurimum in te studii, officii, liberalitatis suæ contulisset. Sed ex tuis literis cognovi præproperam quandam festinationem tuam, & simul sum admiratus, cur tribunatus commoda, dempto præsertim labore militiæ, contempseris. Querar cum Vacerra & Manilio: nam Cornelio

ARG. Ex Cæsaris literis & sua responsione narrat; & modestè reprehendit Trebatium, quod tribunatum recusaverit. Anno U. C. 699.

¹ *Tribunatus*] Militum: quem Cæsar honorem, cum vacatione militarium onerum, Trebatio detulerat. Est autem, ut diximus Videtur fuisse jurisconsulti, Vacerra, Manilius, Cornelius: ut infra cognoscitur epist. 9. *Idem*.

quarta prætorum equestrium turmarum, quinta centurionum, deinceps minorum ordinum. *Manus*.

² *Vacerra*] Cognomen est Romanæ familie. Accusabo te, inquit, apud amicos tuos. Videtur fuisse jurisconsulti, Vacerra, Manilius, Cornelius: ut infra cognoscitur epist. 9. *Idem*.

nelio³ nihil audeo dicere, cujus tu periculo stultus es, cum te ab eo sapere didicisse profiteris. Quin tu urges istam occasionem & facultatem, qua melior nunquam reperietur? Quod scribis⁴ de illo Preciano jureconsulto, ego te ei non desino commendare. Scribit enim ipse mihi, te sibi gratias agere debere. De eo quid sit, cura ut sciam. Ego vestras literas Britannicas expecto. Vale.

³ *Nihil audeo dicere*] Ne magistrum offendam, reprehendo discipulo. A Cornelio Trebatio didicerat: ut, sine præceptoris culpa, stultus esse non posset. Digest. lib. I. tit. 2. *Manus*.

⁴ *De illo Preciano*] Qui erat apud Cæsarem gratiosior, ut videtur, quam Trebatio; cum ipsum Trebatium ei Cicero commendaret. *Idem*.

M. CICERO TREBATIO.

IX. **J**AMDIU ignoro, quid agas. Nihil enim scribis: neque ego ad te his duobus mensibus scripseram: quia cum Quinto fratre meo non eras. Quo mitterem, aut cui darem, nesciebam. Cupio scire, quid agas, & ubi sis hiematurus. Equidem velim cum Cæsare: sed ad eum propter ejus¹ occupationes nihil sum ausus scribere. Ad Balbum tamen scripsi. Tu deesse tibi noli. Serius potius ad nos, dum plenior. Quod huc properes, nihil est, præsertim Vacerra mortuo. Sed tibi consilium non deest. Quid constitueris, cupio scire. ² Cn. Octavius, an Cn. Cornelius quidem, tuus familiaris,

ARG. Literarum officium a Trebatio requirit: monet ne reditum in urbem præprope cupiat. Anno U. C. 699.

¹ *Occupationes*] Primo scire debent omnes, ne vocem illam *occupationes* in nullis paulo antiquioribus libris, neque vetustissimis, legisset, quod mihi originem attulit suspicionis. Deinde cum accuratissime considerarem, non mihi visæ est satis digna causa esse que retraheret Ciceroem a scribendo, occupationes Cæsaris. Nam sæpe ad eum Cicero scribebat, cum ille mirifice Ciceroem literis delectaretur, & ipsas omni ratione eliceret: nec ea tempestate ullo majore negotio impediebatur. ut cavere deberet, ne ob id illi molestus esset. Nec tamen tantum temporis in legendis amicorum literis collocatur, ut non quavis occupatissimus se ab illis de o-

mibus rebus certiores fieri velit. Majus igitur quiddam esse putavi quod Ciceroem ab instituto suo deduceret: & ut libere omnem meam suspicionem proferam, si aliquando conjectari datum est, putarim propter ejus *luctum* legendum esse. Constat enim hoc tempore Cæsaris filiam mortuam esse, que Pompejo nupta erat, Juliam scilicet. Dicit etiam Cic. lib. III. ep. ad Q. Fr. se ad Cæsarem non rescripsisse propter ejus *luctum*, de obitu filiz intelligens. *Vitar*.

² *Cn. Octavius, an Cn. Cornelius quidem*] Notat hominis ignobilitatem, cujus prope certum nomen ignoretur. Propterea cum ironia subiunxit, *Summo genere natus*: & *Terra filius*: quod in obscurissimi loci homines confertur. Lulit in eundem Octavium epist. 16. *Oro te, quis tu es? Man*.

ris, summo genere natus, terræ filius, is me, quia scit tuum familiarem esse, crebro ad cœnam invitat. Adhuc non potuit perducere: sed mihi tamen gratum est. Vale.

M. CICERO TREBATIO S. D.

X. **L**EGI tuas literas, ex quibus intellexi te Cæsari nostro valde iureconsultum videri. Est quod gaudeas, te in ista loca venisse, ubi aliquid sapere viderere. Quod si in Britanniam quoque profectus esses, profecto nemo in illa tanta insula peritior te fuisset. Veruntamen (rideamus, licet: sum enim a te invitatus) subinvideo tibi, ultro te etiam arcessitum ab eo, ad quem ceteri, non propter superbiam ejus, sed propter occupationem, aspirare non possunt. Sed tu in ista epistola nihil mihi scripsisti de tuis rebus, quæ mehercule mihi non minori curæ sunt, quam meæ. Valde metuo, ne frigeas in hibernis: quamobrem¹ camino luculentot utendum censeo. Idem & Mucio & Manilio placebat, præsertim qui sagis non abundares: quanquam vos nunc istic² satis calere audio. Quo quidem nuntio valde mehercule de te timueram. Sed tu³ in re militari multo es cautior, quam in advocationibus: qui neque in Oceano natare volueris, studiosissimus homo natandi; neque⁴ spectare esedarios, quem antea⁵ ne andabatam quidem defraudare poteramus. Sed jam satis

ARG. Per jocum agitatur, quod scripserat Trebatius, se Cæsari valde iureconsultum videri: & timiditatis arguit, qui in Britanniam navigare reculeret: & ut de fructu commendationis ad Cæsarem, & omnibus rebus suis scribat plura, admonet. Anno U. C. 699.

¹ Ne frigeas] Ne per hiemem parum commodis tuis servire possis. J. F. Gron.

² Camino luculento] Quasi de vero frigore locutus esset. Sed & allegoricus sensus est: Eam hibernarum partem eligas, ubi frigus, hoc est, paupertatem, camino luculento, id est, fructibus provincialibus pellere possis. Idem.

³ Satis calere] Satis habere negotii.
⁴ In re militari multo es cautior] A præliis attingendis multo melius tibi caves,

quam aliis cavere soles adhibitus in contractibus & testamentis signandis. Non ob infirmitatem Trebatii, ut rusticè Manutius, sed quia plerumque accidit, utcumque caveat Juris consulti, tamen ne sic quidem esse tuos. Id.

⁵ Spectare esedarios] Britannos ex esedis præliantes. Sed loquitur, ut de gladiatoribus esedariis, de quibus Lips. XI. Saturnal. 12. Idem.

⁶ Ne andabatam quidem] Qui ades delictaris spectaculis amphitheatralibus & muneribus gladiatorum, ut ne Andabatam quidem, in quibus minima voluptas est, introductis abesse spectaculo velis. Andabatæ oculis obtutis cæci pugnant. Unde proverbium, Andabataram more pugnare, in illos, qui litigant de re, quam ambo non intelligunt. Idem.

fatis jocati sumus. Ego de te ad Cæsarem quam diligenter scripserim, tute scis; quam sæpe, ego. Sed mehercule jam intermiseram, ne viderer liberalissimi hominis, meique amatissimi voluntati erga me diffidere. Sed tamen his literis, quas proxime dedi, putavi esse hominem commonendum. Id feci. Quid profecerim, facias me velim certior: & simul de toto statu tuo, consilii que omnibus. Scire enim cupio quid agas, quid expectes, quam longum istum tuum discessum a nobis futurum putes. Sic enim tibi persuadeas velim, unum mihi esse solatium, quare facilius possim pati te esse sine nobis, si tibi esse id emolumento sciam. Sin autem id non est, nihil duobus nobis est stultius: me, qui te non Romam atraham: te, qui non huc advoles. Una mehercule nostra, vel severa, vel jocosa congressio pluris erit, quam non modo hostes, sed etiam fratres nostri Ædii. Quare omnibus de rebus fac ut quam primum sciam:

⁸ Aut consolando, aut consilio, aut re juvero.

⁷ Non modo hostes] Non dicam hostes. patet enim congressionem nostram esse jucundissimam, hostes autem formidabiles, & periculosos: sed ipsi Ædii, fratres nostri, quorum consuetudine delectamur. Ædii fratres populi R. cognita eorum fide, vocati sunt. Tacitus lib. XI. Primi Ædii senatorum in urbe jus adepti sunt. Darum id fœderi anti-

quo, & quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano usurpant. Manut. Vulgo scribitur Hedui, vel Ædii: sed in nummis priorum temporum, Ædii. Vide Plinium Harduini, novissimæ editionis, Tom. I. pag. 225.

⁸ Aut consolando] Terentii senarius. Heautontim. I. 1. 34.

CICERO TREBATIO.

XI. **N**ISI ante Roma profectus esses, nunc eam certe relinqueres. Quis enim tot interregnis iureconsultum

ARG. Jocatur primum de interregnis: deinde suadet, si e re sua sit, maneat apud Cæsarem: sin minus, Romam se recipiat. Anno U. C. 700.

¹ Tot interregnis] Quot interregna fuerint eo anno, facile inveniet, qui Dionem & Pedianum attente legerit. Quorum ille lib. XI. scripsit, eo anno, quo Calvisius & Messalla consulatum gessere, urbem sine magistratibus fuisse per sex menses: Pedianus

autem interregni dies non plures quinque fuisse tradidit. Sunt igitur hac ratione interregna XXXVI. in sex mensibus. Duo sunt præterea, quæ docet idem Pedianus, non omittenda, ut arbitror: unum interregnum non nisi a senatoribus patriciis & ipsum patricium, prodi solitum; quod & Cicero pro domo sua dixit: alterum, ut ab eo, qui primus interrex esset proditus, comitia haberentur, motis non fuisse. Man.

tum² desiderat? Ego³ omnibus, unde petitur, hoc consilii dederim, ut a singulis interregibus⁴ binas advocaciones postulent. ⁵ Satisne tibi videor abs te jus civile didicisse? Sed heus tu, quid agis? ecquid fit? video enim te jam jocari per literas. ⁶ Hæc signa meliora sunt, quam in meo Tusculano. Sed quid sit, scire cupio. Consuli quidem te a Cæsare scribis: sed ego tibi ab illo consuli mallem. Quod si aut fit, aut futurum putas, perfer istam militiam, & permanc. Ego enim desiderium tui, spe tuorum commodorum consolabor. Sin autem ista sunt inaniora, recipe te ad nos. Nam aut erit hic aliquid aliquando: aut si minus, una mehercule collocutio nostra pluris erit, quam omnes⁷ Samarobriva. De-

nique

² *Desiderat*] Vere. Nam interrex jus non dicit. Cessat igitur opera juriconsultorum, & justitium in urbe tam diu est, quamdiu interregnum. Hactenus Cicero vere & serio, reliqua jocans. *Idem*.

³ *Omnibus, unde petitur*] Est propria juriconsultorum formula. Sic appellabatur alter litigatorum, qui nimirum in jus vocatus erat in judicio privato, sicuti is, qui in jus vocabatur, dicebatur *petitor*, sive *actor*, quoniam ab eo, cui litem intendebat, petebat aliquid plerumque dicere aut facere oportere. Cic. pro Mur. *Quid huic tam loquaciter litigioso responderet ille unde petebatur, non habebat*. Cato: *Si quid alter ab altero peteres, si ambo parerent: sive boni, sive mali essent, quid duo res gessissent, uti resister non interesset, illi, unde petitur; potius credendum est*. Terent. Prolog. Eunuch. vers. 10.

Atque in Thesauris scripsit, causam dicere
Præus unde petitur, aurum quare sit suum,
Quam ille qui petit, unde is sit thesaurus
sibi.

Unde petitur est, a quo petitur. Cic. III. in Verr. *Ille autem, unde ablatum est, judicio suum recuperare nullo modo possit*. Liv. lib. V. *Unde minime quis crederet accepta calamitas*. Gronov. lib. IV. Obs. cap. II.

⁴ *Binæ advocaciones postulent*] Est & hoc loquendi genus ex juriconsultorum schola. Proprie enim unde petitur *postulare* advocacionem dicebatur, cum, postquam petitor actionem edidisset, peteret a Prætoris tempore deliberandi velintne stare judicio, an facere

quod petitur postulabat. Hoc tempus ideo dicebatur *advocatio*, quia tum amicos suos convocabat, cum quibus deliberabat unde petitur, nam velit causam excipere ac jure experiri, nec ne. Hi dicebantur *advocati* proprie, & tempus *advocatio*. Senec. proem. lib. IV. *Controv. Tanta illi perturbatione fuit, ut advocacionem peteret*. Hinc *advocatio* pro quavis mora. Senec. Consol. ad Marc. cap. 10. *Nihil de hodierna die promittitur: unius magnam advocacionem dedi: nihil de hora*. Et *advocare* est moras necitare. Plinius lib. V. epist. 8. *Ideoque interim unquam, ne a forensibus verbis recedam, advocandi peto*; hoc est, moras necitandi. *Idem*.

⁵ *Satisne tibi videor*] Non intelligis me loqui etiam posse ut Juriconsulti? nec frustra fuisse nostram consuetudinem, cum per eam mihi jam adhaerit aliquid de vestro jure civili. Erat autem genus interrogandi frequens antiquis per *Satin* vel *satisne*. Plaut. Amph. II. 2. 1. *Satin parva res est voluptatum in vita?* Epid. V. 2. 1. *Satin illic homo ludibrio nos habet?* Mofell. I. 1. 73. *Satin abiit, neque, quod dixit, focci existimat?* Sic *Satin salus?* Ter. Eun. V. 6. 8. Liv. I. 58. & XLI. 8. J. F. Gron.

⁶ *Hæc signa meliora sunt, quam in meo Tusculano*] Ludite in signorum significatione duplici. Nam & significationes notat, & status, quibus Tusculanum ornaverat, & quarum emptio ei ex alienum confecerat. Vide epist. 23. hujus libri. *Græc.*

⁷ *Samarobriva*] In aliis vero *Samarobriva*; metropolis Ambianorum in Gallia Belgica.

nique si cito te retuleris, sermo nullus erit. Si diutius frustra abfueris, non modo⁸ Laberium, sed etiam sodalem nostrum⁹ Valerium pertimesco. Mira enim persona¹⁰ induci potest Britannici jureconsulti. Hæc ego non rideo, quamvis tu rideas: sed de re severissima tecum, ut soleo, joco. Remoto joco, tibi hoc amicissimo animo præcipio, ut, si istius mea commendatione tuam dignitatem obtinebis, perferas nostrum desiderium; honestatem; & facultates tuas augeas. Sin autem ista frigeant, recipias te ad nos. Omnia tamen quæ vis, & tua virtute profecto, & nostro summo erga te studio consequere. Vale.

giga. Hodie Amiens. Sic autem recte scribitur in melioribus libris; *Briva* enim & *Driga* sunt antiquæ vocabula Gallica, quæ ponem significat. Hinc *Samarobriæ* est post Samaræ fluvium, qui per illam urbem transit. *Samaræ* est fluvius, qui Ptolemæo Phradis, in Notitia Imperii *Sambriæ* dicitur, hodie *la Somme*. *Idem*.

⁸ *Laberium*] Poetam mimis scribendis morlæcem, de quo Gellius, Suetonius, Macrobius. Cujus mimos non in *pulebra* poemata miratur Horatius, Sat. ult. lib. II.

⁹ *Valerium*] Volunt L. Valerium Juriconsultum, ad quem scribit, l. 20. & Appiano commendat III. l. 1. quem si accipimus, quare cum pertimescat, ignoramus. Si Valerium Catullum, quem nolunt, facilis est explicatio, nempe ne is epigrammate se traducat; & cum fuisse amicum Ciceronis apparet ex epig. L. *Disertissime Romuli nepotum; Quot sunt, quotque fuerit, Marce Tullii*. J. F. Gronovius.

¹⁰ *Persona induci*] Fingi in mimo, vel epigrammate, aut proponi. *Idem*.

CICERO TREBATIO.

XII. **MIRABAR** quid esset, quod tu mihi literas mittere intermississes. Indicavit mihi Pansa meus,¹ Epicureum te esse factum.² O castra præclara! Quid tu fecisses, si te³ Tarentum, & non Samarobrivam misissem? Jam tum mihi non placebas, cum idem intuebare, quod & Sejus familiaris meus. Sed quonam modo⁴ jus civile defendes,
Tom. VII. F f cum

ARG. Per jocum exagitat Epicureos, & ipsum Trebatium, quem Epicureum factum esse Pansa narraverat. Anno U. C. 700.

¹ *Epicureum te esse factum*] Te sectam Epicuri adamasse, id est, te omnia referre ad tui ipsius utilitatem. Erat enim dogma Epicuri, sapientem omnia facere propter se. Quæ sententia abutebantur, qui se jurabant damno & publico & alieno. Supra lib. III. ep. 9. J. F. Gronov.

² *O castra præclara*] In quibus scilicet

homines Epicuri & voluptarii sunt. *Idem*.
³ *Tarentum*] Mollem civitatem, nequitiaque delictam. Horatius lib. II. sat. 4.

⁴ *Postinidus panis*] *Idem* se molle Tarentinum Athenæus lib. IV. solitos dicere Tarentinos ait, aliis laboriosam vitam, sibi voluptariam placere. *Manutius*.

⁵ *Jus civile defendes*] Est enim iustitia virtus extra & publico & magis consilens aliis, quam tibi. Quomodo poteris retinere auctoritatem, utari loco JC? J. F. Gronov.

cum omnia tua causa facias, non civium? Ubi porro illa erit ⁵ formula fiducia, *Ut inter bonos bene agere oportet?* ⁶ Quis enim est, qui facit nihil, nisi sua causa? Quod jus statues ⁷ Communi dividundo, cum commune nihil possit esse apud eos, qui omnia voluptate sua metiuntur? Quomodo autem tibi placebit, ⁸ Jovem Lapidem jurare, cum scias, Jovem iratum esse nemini posse? Quid porro fiet populo ⁹ Ulubrano, si tu statueris, ¹⁰ *πολιτῶν* *ἴσθαι* non oportere? Quare si plane ¹¹ a nobis deficiis, moleste fero: sin ¹² *Πανσῆ* assentari commodum est, ignosco: modo scribe aliquando ad nos quid agas, & a nobis quid fieri, aut curari velis. Vale.

⁵ *Formula fiducia*] In pignore vel hypotheca constituenda, excludens omnem fraudem. III. Off. 17. *Quam illa aurea: ut inter bonos bene agere oportet & sine fraudatione.* Ibidem: *Idque versari in tutelis, societatibus, fiduciis, mandatis, rebus emptis, venditis, conductis, locatis.* Idem.

⁶ *Quis enim est, qui facit nihil, nisi sua causa?*] Et abest hoc totum a duobus antiquis libris; & mihi quidem satis frigidum videtur. Jam cum superioribus formulæ verbis qui coheret? *Manus.*

⁷ *Communi dividundo*] Ubi quod commune esse capit (ut si duo rem tandem emerint, aut duobus idem legatum, eadem he-

reditas obtenerit) oportet dividi, & adhibebis Jurisconsultus. An suadebis utrique, ut se tantum respiciat, focium fraudet? J. F. Gronov. *Communi dividundo:* Titulus est apud Jurisconsultos. *Manus.*

⁸ *Jovem*] Vide hujus libri epist.

⁹ *Ulubrano*] Ulubræ, Latii oppidum, in clientela Trebatii. *Infra*, epist. 18.

¹⁰ *Πολιτῶν ἴσθαι*] *Rempublicam administrare.* Dicebat Epicurus, *rempubl. capessere hominem bene sanum non oportere.* *Corr.*

¹¹ *A nobis*] Academicis. *Idem.*

¹² *Πανσῆ*] Qui & ipse Epicureus est. *Epist.* 19. lib. XV. *Idem.*

M. CICERO TREBATIO S. D.

XIII. **A** DEONE me injustum esse existimasti, ut tibi irascerer, quod parum mihi constans, & nimium cupidus decedendi viderere, ob eamque causam me arbitrare literas ad te jamdiu non misisse? Mihi perturbatio animi tui, quam primis literis perspiciebam, molestiam attulit. Neque alia ulla fuit causa intermissionis epistolarum, nisi quod, ubi effes, plane nesciebam. Hic tu me etiam insimulas, nec satisfactionem meam accipis. Audi, ¹ Testa mi: Utrum superbiorem te pecunia facit, an quod te imperator consulit? *Moriar*

ARG. Intermissi literarum officii excusationem affert, quam non accipiente Trebatio, liberius pro more jocular. Anno U. C.

700.

¹ *Testa*] Cognomen Trebatii. *Manus.*

riar ni, quæ tua ² gloria est, puto te malle a Casare consuli, quam inaurari. Si vero utrumque est: quis te feret, præter me, qui omnia ferre possum? Sed, ut ad rem redeam, te istic invitum non esse, vehementer gaudeo: & ut illud erat molestum, sic hoc est jucundum. Tantum metuo, ne ³ artificium tuum tibi parum profuit. Nam ut audio istic,

⁴ *Non ex jure manu confertum, sed magis ferro*

Rem repetunt.

Et tu soles ad vim faciendam ⁶ adhiberi? ⁷ neque est, quod illam exceptionem interdicto pertimescas, *Quod tu prior vi hominibus armatis non veneris.* Scio enim te non esse proacem in laceffendo. Sed ut ego quoque te aliquid admoneam ⁸ de

F f 2

nostris

² *Gloria*] Interdum gloriæ nomen pro inani quodam gloriæ studio sumitur. *Idem.*

³ *Artificium tuum*] Juris civilis prudentia. *Corr.*

⁴ *Non ex jure*] Ennii versus. *Ex jure manu confertum petere est rem suam petere actione forensi, rei vindicatione.* Vide Gell. XX. 9. Vide & Orat. pro Murena, cap. 14.

⁵ *Sed magis ferro*] Abjicitur *s*, in *Mageis*, metri causa. Quod qui ignorabant, fecere, *Mage.* *Manus.* Sed Manutius tamen & Lamb. ediderunt *mage*.

⁶ *Adhiberi*] Hoc est, in consilio adhiberi, consili. Vale autem Lambinus legi, *Et tu non sicut ad vim &c.* Negatio scilicet, quæ debet, inquit, locari ante verbum *solet*, fuit infra in alienum locum translata, & ante verbum *veneris* collocata. Quod si verum est, ut opinor, interrogandi nota delectatur post *adhiberi*. *Olivetus.*

⁷ *Neque est*] Jocatur hic Cicero cum Trebatio tanquam cum homine bellica certamina libenter vitante: Nunquam, ait, ad te pertinere illa exceptio, quæ prior vi hominibus armatis quemquam de possessione dejectis. Facit enim tua timiditas, ne quem prior lædas. Huic sententiæ videtur illud, *Non veneris*, adversari: nam exceptio illa non solebat in eum fieri, qui prior vi hominibus armatis non venisset, sed qui prior venisset. Vidit hoc olim Bernardinus Ruti-

lius, putavitque legendam, *Convenis*. Alii postea non discedendam a veteribus libris, recte censuerunt: sententiam tamen Ciceronis non omnino (ut arbitror) sunt affectu. Nam, quod ajunt Ciceronem hoc dicere, non esse Trebatio pertimescendam exceptionem illam, qua utuntur illi ad prætorum, qui cum concessi sint se deiecit, clamant tamen se non interdico teneri, nec debere restituere; nam se prius ab adversariis vi hominibus armatis dejectos esse: ego non arbitror exceptione illa eos ad prætorum uti solitos, qui aliquem de possessione dejecterant; sed ipsum prætorum, cum eum, qui dejectus erat, interdico restitui juberet; excipere solitum esse, nisi is, qui postularet interdictionem, prior vi hominibus armatis adversarium deiecit. Quod si probaretur, interdictionem ei nullam opem forebat; sed veteris possessor, donec bis ad exitum pervenisset, in suo statu permanebat. Non dubium est autem, cum ait Cicero, *Quod tu prior vi hominibus armatis non veneris*, usitata eum exceptionis verba recitare; sed particulam, *Non*, addidit de suo, joci causa, & immutat exceptionis morem, ut Trebatio timiditatis notam inurat: quasi minime prior venisset vi hominibus armatis. *Manutius.*

⁸ *De nostris cautionibus*] *Nostris*, inquit, jocos: quia jurisconsultorum cautiones erant: & oratorum cavere jurisconsulto, mirum videtur. *Idem.*

nostris cautionibus: ² Treviros vites cenſeo. Audio capitales eſſe. Mallem auro, ære, argento eſſent. Sed alias jocabimur. Tu ad me de iſtis rebus omnibus ſcribas velim quam diligentiffime. A. d. iv. non. Mart.

¹ Treviros] PETRUS BEMBUS *Bernardino Sando*. Quod hodie mane quaerenti tibi a me de illis Ciceronis ad Trebatium verbis: Treviros vites cenſeo: audio capitales eſſe: mallem auro, argento, ære eſſent: respondi, jocum eſſe & multiplicem, & feſtivum: qui quidem jocus in antiquis & nummiſ & ſcriptioribus deprehenderetur: itaque, quoniam eramus in via, ut neque libros, neque nummos haberemus, rejeci te in alium diem: id, ne te diutius torqueat, eſt ejuſmodi: ut joci cauſa, quod quidem Cicero ad illum ſcribens more ſuo ſere ſemper facit, & Treviri & capitales in ambigui genere ſint poſita. Nam, cum videatur monere illum, ut vitet Treviros Gallia populos, qui capitales bellicoſique ſint; ludit cum in Trevirorum, tum in capitalem verbo. Erant enim Romæ magnitudo, Triumviri capitales, qui etiam Treviri dicebantur. Sed quoniam hoc ipſum Triumvirum nomen iterum in ambiguo poni

poterat, cum eſſent etiam apud Romanos Triumviri pecuniarum cudendæ: quos ita inſcribebant, A. A. A. F. F. hoc eſt, Auro, argento, ære ſtando, ſerivando: jocatur iterum in hoc verbo, luditque Cicero, ut mihi quidem videtur, belliffime: addens, mallem Treviros iſtos eſſe pecunioſos, quam bellicoſos; ut, Caſare eos vivente, tu dieſceres. Itaque inſert, mallem eſſe Treviros auro, argento, ære, quam ſcilicet capitales: Triumviroſ autem Treviros ſolitoſ dici; Livius ſatis locuples eſſe teſtis poteſt. Quod vero Triumviri pecuniarum ſic, ut dixi, inſcriberentur; eſt apud me nummiſ æreus veranctiquus ita inſcriptus, C. PLOTIUS. III. VIR. A. A. A. F. F. Sunt & alii nummi aliorum nominum, ejuſdem tamen tituli; quos inſpicies, cum voles. Hæc ad te ſcripti, cum domum rediſſem, & nummos ac librum ſumpliſſimè, amore tui admonitus. Vale. Pridie idus Junii. M. D. XXXII.

CICERO TREBATIO.

XIV. CHRYSIPPUS Vettius, Cyri architeſti libertus, fecit ut te non immemorem putarem mei. Salutem enim verbis tuis mihi nuntiavit. Valde jam lautus es, qui gravere literas ad me dare, homini præfertim prope domeſtico. Quod ſi ¹ ſcribere oblitus es, minus multum jam te ² advocato cauſa cadent: ſin noſtri oblitus es, dabo operam, ut iſtuc veniam ante quam plane ex animo tuo effluo: ſin ³ æſtivorum timor te debilitat, aliquid excogita, ⁴ ut feciſti de Britannia. Illud quidem perlibenter audivi ex eodem Chry-

ARG. Familiariter & jocose Trebatium, qui literas nullas miſerat; objurgat. Anno U. C. 700.

¹ Scribere] Luſus in verbo ſcribere, quod vel Juſticonſultorum eſt, ſcripta formula clientibus cavere; vel ad amicos literas dare. Cellar.

² Advocato] Advocatus hic eſt, qui

per formulas præſcripta litigandi forma, eaſque iis, a quibus conſulitur, Advocaciones dicit ſimiliter epiſt. to. Menur.

³ Æſtivorum timor] Timor futuri belli, quod æſtate renovabatur. Idem.

⁴ Ut feciſti de Britannia] Ut cauſatus aliquid fueras, ne cum Caſare in Britanniam navigares. Cellar.

AD FAMILIARES LIB. VII.

Chryſippo, te eſſe Caſari familiarem. Sed mehercule mallem, id quod erat æquius, de tuis rebus ex tuis literis quam ſapentiſſime cognoſcerem. Quod certe ira fieret, ſi tu maluiſſes benevolentia, quam litium jura perſidere. Sed hæc jocati ſumus, & tuo more, & nonnihil etiam noſtro. Te valde amamus, noſque a te amari cum volumus, tum etiam confiſidimus. Vale.

CICERO TREBATIO.

XV. QUAM ſint moroſi qui amant, vel ex hoc intelligi poteſt. Moleſte ferebam antea te invitum iſtic eſſe: pungit me ruriſ, quod ſcribis eſſe te iſtic libenter. Neque enim mea commendatione te non delectari facile patiebar: & nunc angor, quidquam tibi ſine me eſſe jucundum. Sed hoc tamen malo, ferre nos deſiderium, quam te non ea, quæ ſpero, conſequi. Cum vero in ² C. Matii, ſuaviſſimi ³ doctiſſimique hominis, familiaritatem veniſti, non dici poteſt quam valde gaudeam: qui fac ut te quam maxime diligat. Mihi crede, nihil ex iſta provincia potes, quod jucundius ſit, deportare. Cura, ut valeas.

ARG. Summæ abſentis Trebatii deſiderium declarat, & de C. Matii familiaritate gratulatur. Anno U. C. 700.

¹ Iſtic] In Gallia.

² C. Matii] Cuius extat graviffima epiſtola lib. XI. apud Caſarem gratia valuit, ut epiſt. 12. lib. VI. Menur.

³ Doctiſſimi] Quintillianus lib. XII. cap. 6. ait Matium ante quaſtoriam ætatem oraf-

ſe. Columella lib. XII. cap. 4. & cap. 44. ſcripſiſſe eum de piſtore, coquo, & cellario libros tres. A Gellio quoque & Macrobio laudari video doctriſſimam Cn. Matii. Sed ibi Cnæus, hic Caius nominatur: ut vel duo Matii fuerint, diverſo prænomine, uterque in primis eruditus: vel, ſi unus ſuit, mendum ſit in alterutro prænomine. Idem.

M. CICERO TREBATIO S. D.

XVI. IN Equo Trojano ſcis eſſe in extremo, ² Sero ſapiunt. Tu tamen, ³ mi vetule, non fero. ⁴ primas illas

ARG. Ita laudat Trebatii ſapientiam in vitando bellorum diſcrimine, ut timiditatis ſimul arguat, & alia per jocum adjungit. Anno U. C. 699.

¹ Equo Trojano] Livii Andronici tragedia. Corrad.

² Sero ſapiunt] Phryges. Idem.

³ Mi vetule] Amatorie, per jocum. Menur.

⁴ Primas illas] Lambinus edidit, Primum quod illas. Supple, literas.

illas⁵ rabioſulas⁶ ſat fatuas dedifti : deinde, quod in Britania⁷ non nimis φιλοδέσπονον te præbuiſti, plane non reprehendo. Nunc vero⁸ in hibernis⁹ injeſtus mihi videris. Itaque te commovere non curas.¹⁰ Uſquequaque ſapere oportet. Id erit¹¹ telum acerrimum. Ego ſi foris cœntarem,¹² Cn. Octavio, familiari tuo, non deuiſſem. Cui tamen dixi, cum me aliquoties invitaret: Oro te, quis tu es? Sed mehercules, extra jocum, homo bellus eſt: vellem eum tecum¹³ abduxiſſes. Quid agatis, & ecquid in Italiam venturi ſitis hac hieme, ſac plane ſciam. Balbus mihi confirmavit, te divitem futurum. Id utrum Romano more locutus ſit, bene nummatum te futurum, an, quomodo Stoici dicunt, Omnes eſſe divites, qui cælo & terra frui poſſint, poſtea videro. Qui iſtinc veniunt,¹⁴ ſuperbiam tuam accuſant, quod negent te percunſantibus reſpondere. Sed tamen eſt quod gaudeas: conſtat enim inter omnes, neminem te uno Samarobriva¹⁵ juris peritorem eſſe.

⁵ *Rabioſulas*] In quibus teneri ſe urbis deſiderio, & cupere ſtatim aliquid auferre, atque a bello diſcedere, ſcripſerat Trebatius. Id ſuit primum argumentum, cui non ſero, ſed mature ſapere viſus eſt. Alterum, quod in Britanniam ire noluit. Tertium, quod Samarobriva¹⁵ diu manſit, nec ullam rei bellicæ partem attingit. Inde jocandi materiam Cicero ſumpſit. *Manut.*

⁶ *Sat fatuas*] Quia cum iſſet in Galliam eo conſilio, ut Cæſaris benevolentiam obſequio officioque ſuo conſequeretur, ita ſtatim auferre ab eo pecuniam, & domum redire properabat, quaſi non literas commendatitias, verum ſyngrapham ad eum attuliſſet. *Idem.*

⁷ *Non nimis φιλοδέσπονον*] Non valde cupidum ſpectandi: quia transire in Britanniam noluiſti, neque ſpectare cæſarios. *Idem.*

⁸ *In hibernis*] Hibernorum tempus nondum erat: ſed hibernare Trebatius videbatur, quia ſe Samarobriva non commovebat. *Epift. 11. 12. & hac in extremo. Manut.*

⁹ *Injeſtus*] Lego, *illeſtus*, vel *inleſtus*, id eſt, delinquitus, inſeſcatus, captus aliqua illecebra. *J. F. Gronov.*

¹⁰ *Uſquequaque ſapere oportet*] Ubique: quod tu facis: qui tibi optime caves, nec periclitari, quamquam ſis in bello, de vita vis. *Manutius.*

¹¹ *Telum*] Summum eſt in ſapientis præſidium. Serio videtur hoc dicere, ſed jocular: quaſi dicat: ne tu rationem tuæ ſalutis tuæ optimam inveniſti: & quod alii te ſis acerrimis, id tu ſapientia tua conſequeris. *Manut.*

¹² *Cn. Octavio*] Supra, *epiſt. 9.*

¹³ *Abduxiſtes*] Nondum a joco diſcedit; quamquam dixerit, *Extra jocum*. Nam *Abduxiſtes*, videtur eſſe, tecum duxiſſes ut hominem bellum, voluptatis & lætitiæ tuæ cauſa: ſed valet, ut hominem ineptum, quo minime delectamur. *Manutius.*

¹⁴ *Superbiam tuam*] Non quod ſuperbus eſſet; ſed quod a nemine conſuleretur. *Idem* jocus *epiſt. 10. lib. I. Idem.*

CICERO TREBATIO S. D.

XVII. **E**X tuis literis, & Quinto fratri gratias egi, & te aliquando collaudare poſſum, quod jam videris certa aliqua in ſententia conſtitiffe. Nam primorum menſum literis tuis vehementer commovebar, quod mihi interdum (pace tua dixerim) levis in urbis urbanitatiffque deſiderio, interdum piger, interdum timidus in labore militari, ſæpe autem etiam, quod a te alieniſſimus, & ſubimpudens videbare. Tancquam enim ſyngrapham ad imperatorem, non epiftolam attuliſſes, ſic, pecunia ablata, domum redire properabas: nec tibi in mentem veniebat, eos ipſos, qui cum ſyngraphis veniſſent¹ Alexandriam, nummum adhuc nullum auferre potuiſſe. Ego, ſi mei commodi rationem ducerem, te mecum eſſe maxime vellem. Non enim mediocri afficiebar vel voluptate ex conſuetudine noſtra, vel utilitate ex conſilio atque opera tua. Sed cum te ex adoleſcentia tua in amicitiam & fidem meam contuliſſes, ſemper te non modo tuendum mihi, ſed etiam augendum atque ornandum putavi. Itaque quoad opinatus ſum me² in provinciam exiturum, quæ ad te ultro detulerim, meminiffe te credo. Poſtea quam mea mutata ratio eſt, cum viderem me a Cæſare honorificentiffime tractari, & unice diligere, hominiſque liberalitatem incredibilem, & ſingularem fidem noſſem: ſic ei te commendavi & tradidi, ut graviffime diligentiffimeque potui. Quod ille ita & accepit, & mihi ſæpe literis ſignificavit, & tibi & verbis & re oſtendit, mea commendatione ſeſe valde eſſe commotum. Hunc tu virum naſtus, ſi me aut ſapere aliquid, aut velle tua cauſa putas, ne dimiſeris: & ſi quæ te forte res aliquando offenderit, cum ille aut occupatione, aut difficultate tardior tibi erit viſus, perfero, &

ARG. Urbis deſiderium quod depoſuerit, drino rege, pecuniam ſuam ei Romæ creditatur, & ut Cæſaris amicitiam faciat pluriſ, monet, quam fruſtuofam fore pollicetur. *Anno U. C. 699.*

¹ *Quinto fratri*] Qui tum erat Cæſaris Imperatoris Legatus in Gallia.

² *Alexandriam*] Uta Ptolemao, Alexan-

³ *In provinciam*] Vide ſupra ep. 5.